

Prosjačenje je tugaljiva pojava, a prosjaci su ponižena bića — to je vladajuće mišljenje o problemu prosjačenja. No, ljudi su toliko navikli na tugaljivost i poniženja da se retko ko angažuje za stvarno ukidanje prosjačenja. Umesto toga, obično se zadovoljava davanjem milostinje, sažaljivog pogleda ili, pak, umirujemo savest postojanjem neprijatnog emotivnog utiska. Između ove dve tačke (između prosjaka i ostalih ljudi) postoji mali zamršeni svet odnosa.

Što se tiče vladajućeg mišljenja da su prosjaci ponižena bića, to je samo delimično tačno: davaoci milostinje mogu da trpe, u procesu prosjačenja, veća poniženja. Ovde ćemo gledati na pojavu prosjačenja iz ugla poniženja, tj. pratićemo pad ili eventualno podizanje ljudskog dostojanstva.

Prvi uslov postojanja ljudskog dostojanstva je stvaranje: ukoliko čovek stvara, utoliko se u njemu ne pojavljuje ona duševna stanja koja ga približavaju situaciji domaće životinje (neprestano iščekivanje tuđih odluka bez kojih ne može opstati, pomno praćenje pokreta tuđe ruke i menjanje raspoloženja prema smeru te ruke, svesno podešavanje ponašanja prema čudima drugog čoveka itd). Biti stvaralac znači, u ovom slučaju, izgraditi u sebi onu čvrstinu sluha čemu održati iznad stvari, kojom možemo ovladati stvarima i situacijom oko nas — znači ne propadati u svet lakopremestljivih i lakobrađujućih predmeta i stvorova.

Kada kažemo „propadati“, to znači da čovek po prirodi poseduje nešto što ga izdiže iznad svega; to nešto je potencijalna moć stvaranja — tek kroz stvaranje čovek stiče samosvest, spoznaje sebe kao moćno roditeljsko biće. Ukoliko previdimo ovu mogućnost, prevideli smo i svoju ravnopravnost s drugim ljudima, nismo obuhvatili sebe ljudskim generitetom, stavili smo se na začelje ljudskog razvoja. Dakle, biti ponižen znači biti odstranjen iz ljudskog generiteta. Kojoj vrsti živih bića, tako odstranjeni, pripadamo, to je pitanje koje ponižava, ali koje se može postaviti. Odgovor i nije značajan.

Iz rečenog ne sledi da je ekonomska samostalnost glavni uslov postojanja ljudskog dostojanstva — ono nije opipljive i kupovne prirode i utoliko i nije odlučujuće (tim pre što se do ekonomskog blagostanja može doći na posve nestvaralački način). Ukoliko čovek već dospe u takvu situaciju da mu materijalne okolnosti oduzimaju svaku mogućnost kreativne akcije, čoveku ipak preostaje jedan samostalan akt — samouzništvo. Zaista, teško je čvrstog čoveka poniziti.

U svetlu do sada rečenog već se ocrtava portret poniženog prosjaka ili, tačnije, prosjaka koji je sam sebe ponizio. Prosjak dragovoljno stavlja sebe ispod drugih ljudi — to je deo njegove taktike. Jer, postoje ljudi koji su spremni da žrtvuju i veće stvari od parčeta hleba kako bi zadovoljili neku vrstu svoje sujete; pošto je biti čovečan vrlo pohvalno, to su ljudi srećni što ovu pohvalu mogu da otkupe nekom sitničom, što sitnom milostinjom produžavaju vek „jadnom čoveku“ i tako ispunjavaju svoju društvenu obavezu. Mesto i uloga prosjaka u svemu tome je pasivna, sredstvena; prosjak je ovde nevažan i slučajan, umesto njega mogla bi da stoji i promrzla ptica. Dakle, nema ni traga o nekom ljudskom odnosu.

Prosjak održava sebe upravo ovom zamenljivošću, ovim, što svesnim što nesvesnim, odstupanjem od ljudskog dostojanstva. Ukoliko je reč o svesnom odstupanju, prosjak nije samo poniženo, već i potpuno nemoralno biće.

I ovde dolazi do izražaja čovekovo nastojanje da se domogne neke krajnosti: kada već jednom započne udaljavanje od dostojanstva, onda čovek nastoji da se usavrši u tom poslu, tj. on iznalazi nove načine dokazivanja svoga pod-položaja, svoje odbačenosti od ljudskog generiteta. Neke telesne mane, na primer, često se upotrebljavaju kao dokazi te odbačenosti, tj. kao dovoljni razlozi za samilost, iako telesne mane (iskrivljena šaka, na primer), nemaju veze sa ljudskim generitetom.

Isto tako, tražiti milostinju od ljudi koji

O PROSJAČENJU

na tako površan način zadovoljavaju nepisane norme ljudskosti i biti zahvalan takvim ljudima, to je samo potvrda kako situacije prosjačenja tako i nemoralnosti. Umesto da izmeni sebe i svoju situaciju, prosjak je zahvalan ljudima što ga potvrđuju kao prosjaka.

No, i mesto i uloga davaoca milostinje u svemu tome je pasivna, sredstvena: davalac milostinje nevažan je kao čovek, umesto njega mogao bi da stoji komad mesa (šta više, prosjak bi više želeo ovo poslednje). Dakle, o ljudskom odnosu nema ni traga. Utoliko je prosjakova „hvala“ repriza loše operete.

II

Kao što se moglo zaključiti, govoriti o prosjaku znači indirektno ili direktno govoriti i o davaocu milostinje: oboje učestvuju u jednoj te istoj pojavi i, utoliko, moraju da imaju nešto zajedničko.

Videli smo da davalac milostinje nije pomogao prosjaku pošto nije izmenio njegovu situaciju i, stoga, možemo da kažemo da davalac milostinje nije spreman na pomoć i da, utoliko, nema razloga da bude ponosan na svoj čin. Pa zašto, onda, daje milostinju?

Ako smo skloni da u čoveku vidimo samo mračne sile, onda bismo mogli reći da je davaocu milostinje potrebno nastojanje prosjaka; u kontrastu pozicije prosjaka i sopstvene pozicije, život aspada dosta lep i udoban.

Međutim, nije sve tako crno; pred čovekom stoji budućnost i razvoj. Danas većina ljudi još uvek živi isključivo za sebe, ljudi još uvek nisu sebe dovoljno podržavali da bi mogli efikasno rešavati neke društvene probleme (tako ljudi stvaraju društvene probleme vrlo lako, ali ih vrlo teško rešavaju), štaviše, da bi intenzivno osećali potrebu za rešenjem tih problema (ukoliko bi ova potreba bila dovoljno jaka, ljudi ne bi čekali donošenje „zvaničnih“ nacerta rešenja). Tek kada postanu lično ugroženi, ljudi se pokrenu, nešto započnu. No, ono što započnu i ostvare obično ostaje privatno obojeno, tj. neugroženi su ostali ravnodušni i započeta akcija ostaje lokalni pothvat ili, ukoliko je akcija zakonom propisana, postaje otaljavanje posla.

Ovakva situacija je pogodna za formiranje čoveka-nestvaraoca, a, time, i za postojanje pojave prosjačenja. Ali, ona je, kao i svaka druga poteškoća, medijum stvaranja ljudskog dostojanstva. Što se ono ne stvara, to je naš problem.

Živeći u uverenju da su svi prostori za širu društvenu akciju zauzeti, da i on sam već zauzima parče toga prostora i da bi ga nerado ustupio drugome, da se ne može kroz te postojeće forme ovih prostora do kraja nešto rešiti a da se one ne promene, ne usuđujući se da, nešto promeni, čovek je prinuden da svoje oči drži na susednim prostorima i prostorčićima samo zbog informisanosti. Ovo osećanje je toliko moćno da blokira najveći deo čovekovih stvaralačkih potencija; dakle, ono čoveka čini pasivnim, čini ga pod-bićem. Stoga, davanje milostinje samo je potvrda svoje situacije pod-bića, i kao takva, milostinja je istovremeno milostinja kako za prosjaka tako i za davaoca milostinje: davalac milostinje prividno pomaže

sebi da prekorači onu strogu granicu između svoga parčeta prostora i prostora ostalih potrebnih a nerealizovanih društvenih akcija.

A ako čovek, i ne znajući to, sam sebi udeležuje milostinju (u posve drugom obliku, naravno, ali ipak milostinju), onda nije nemoguće da on počne da prima milostinju i od drugoga. Može se čak reći da se to već i događa: osećanje suvišnosti kazuje da čovek doživljava svoju situaciju kao situaciju iščekivanja nekog famoznog poziva na akciju u kojoj bi on postao nezamenljiv. Ali, pošto su ovi pozivi retki, čovek ostaje na svome mestu kao biće koga „hrane i oblače“ samo zato što ga još uvek mogu „hraniti i oblačiti“ (strah od nezaposlenosti ili od „oskudice“ drugi je oblik toga osećanja). A sve ovo se može naći i kod „otkrivenih“ prosjaka.

Osećanja ne moraju da budu adekvatan odraz objektivnog stanja u svetu. Čovek može da bude opsednut osećanjem suvišnosti i zbog toga što nije spoznao društvenu korisnost svoga rada, ukoliko je taj rad zaista društveno koristan. Ali, dok se to ne spozna, rad može da bude društveno koristan samo za kratko vreme — jer, sve mašine vremenom zastarevaju.

III

Postoje ljudi koji su prosjaci, ali se, zbog nekih razloga, stide da to pokažu. Tako oni, s jedne strane, moraju da prose, dok, s druge strane, ne mogu da podnesu teret poniženja. No, ako nešto nije dostojanstveno, onda se može, barem, otežati prepoznavanje poniženja. Očito, ovde je reč o prosjačenju na „višem nivou“ — pomenuta situacija rešava se pridavanjem štita superiornosti pojavi prosjačenja. Katkada je ovaj štit lako probojan, a katkada od prosjaka načini opasnog tiranina koji je davaoca milostinje potpuno pretvorio u prosjaka (videli smo da je davalac milostinje sklon prihvatanju uloge prosjaka). Ovom poslednjom teže svi „dostojanstveni prosjaci“. Posledica ove težnje samo je umnožavanje prosjaka, što, naravno, odgovara „dostojanstvenom prosjaku“ (ukoliko više prosjaka, utoliko manja količina poniženja spada na njega).

Superiorno prosjačenje, kao i svaki drugi oblik prosjačenja, bitno je situacija pasivnosti, skupljanja i uživanje rezultata tuđeg rada i slično. Po načinu izvođenja ovoga prosjačenja razlikuju se vrste. Superiorno prosjačenje je zahvat koji stvara utisak da je isprosjačeni predmet samo poklon, da je odnos prosjaka i danioca čisto drugarski odnos.

Superiorni prosjak, pre svega, pažljivo odabire svoje „žrtve“. Sama činjenica odabiranja ljudi od kojih će prositi ukazuje na izvesnu sistematičnost superiornog prosjačenja. A sve ono što je sistematično, što je na neki način promišljeno, to je uzdignuto, bar bi trebalo da bude tako, iznad primitivnog, to otežava nalaženje onog „osnovnog elementa“, „prave prirode“ neke pojave. Svakako, ova promišljenost poprima u stvarnosti posve nevažan oblik, tj. ona se uvek pojavljuje kao slučajan element nekih slučajnih situacija. Na taj način prosjak vešto zaobilazi kako moguće otpore svoje „žrtve“ tako i prezir sredine.

Odabrana „žrtva“ biva, zatim, podvrgnuta

postepenom „pripitomljavanju”. Prosjak nastoji da čoveka, od koga će docnije prositi, nečim zaduži, da ga stavi u položaj ovisnosti. Ukoliko uspe u tome, njegove prosjačke želje biće uvek uslišene. Osim toga, prosjak se na ovaj način oslobađa „duševnog tereta” koji donosi situacija prosjačenja. Zatim, prosjak na ovaj način otvara mogućnost za svoju društvenu potvrdu, mogućnost koja obično ne doseže dalje od uskog kruga ljudi, ali čiji se „logos” može primeniti i na krupnijem društvenom planu.

Jasno je da priroda ovog zaduživanja ne sme da bude vremenski ograničena: čim zaduženost duže traje, to prosjak duže „siše svoju žrtvu”. Da bi se ovo moglo ostvariti, potrebno je odabrati prigodan način zaduživanja — u svojoj biti, to je ucena. Oblici ovog učenjivanja mogu da budu moć (različite vrste moći), ismevanje, ignoracija i slično; dakle, sve same opasnosti za dostojanstvo. Prosjak zadužuje svoju „žrtvu” na taj način što je pošteduje ili joj nagoveštava poštedu okusa svoje moći, što je u izvesnim situacijama uvažava ili joj nagoveštava uvažavanje... Superiorni prosjak ne zadužuje drugog čoveka nekim materijalnim dobrom (ova vrsta zaduženja prestaje s povratkom toga dobra), već posebnim osobinama svoje ličnosti. Na prvi pogled može se učiniti da je superiorni prosjak veoma snažna ličnost. Međutim, pojam snažne ličnosti temelji se na vrednosnoj osnovi, dok superiorni prosjak tu osnovu ne može da poseduje, jer on, superiorni prosjak, čini od drugog čoveka jadno sredstvo za ostvarenje svoje udobnosti. Stoga možemo pouzdano da zaključimo da je snaga ličnosti, o kojoj je reč, snaga koja je zajednička za svaku drugu nevrednost.

Čovek koga smo nazvali žrtvom pretvara se u prosjaka: da bi umilostivio superiornog prosjaka, on mu čini razne ustupke, daje mu razne poklone, uz izvinjenje što je poklon tako malen i beznačajan itd. Tako čovek prosi svoj mir, dostojanstvo i slične njemu neophodne, osobine ljudskog bića. Ali, ako se dostojanstvo isprosi, a ne izbori, onda je ono samo privid dostojanstva.

Čovek koga superiorni prosjak može da načini prosjakom nije redak — nije redak upravo zbog stoga što ljudi obično poistovećuju nenarušavanje dostojanstva (mir sa postojanjem dostojanstva. Živeti „mirno”, bez borbe za određene principe, znači živeti van konfliktnih situacija, a to je danas, u najmanju ruku, nemoguće. Dakle, svako „mirno” življenje je veštački stvorena situacija koja svakog časa može da se rasprsnje u mali milion potrebnih i, naročito, nepotrebnih konflikata (mir kao kategorija života nije isto što i mir kao politička kategorija). U takvoj situaciji dostojanstvo je nepotrebno, ono je suvišna vrednost (pošto se ono stvarno ne suprotstavlja nekoj nevrednosti) i utoliko se može reći da ono i ne postoji. Privid o postojanju dostojanstva dolazi usled toga što čovek vidi kako ljudi oko njega bivaju vredani, udarani, dok on sve to ne trpi; dakle, on ne mora da pred sredinom saginje glavu. Međutim, prva konfliktna situacija pokazalaće da tamo gde je čovek, o kome je reč, očekivao da će blesnuti čvrst stav, da je tamo vakuumast, neizgrađen i neizboren prostor. Čovek koji je sklon življenju u neizborenim situacijama sklon je i prosjačenju svoga dostojanstva — superiorni prosjak je vešto iskoristio ovu sklonost.

Koristiti neke sklonosti ljudi za sopstveni životni komfor, to je znak neizgrađenosti društvenog karaktera ljudskog bića, tj. čovek je još uvek ravnodušan za sudbinu drugog čoveka. Sentimentalno uzdisanje nad zlom hudi drugog čoveka ili gomilanje materijalnih dobara ugroženom pojedincu (štampa se katkada kiti ovim akcijama kao najhumanijim delima) samo je površno zadovoljavanje površno usvojene norme o međuljudskoj ispomoći. Napokon, sama nastojanja da se podigne pompa oko dobro učinjenog dela kazuje da je potreba za pohvalom isto toliko jaka, ako ne i jača, kao i potreba da se to delo učini. Trenutni odnos ove dve pohvale kazuje nam da budućnost dugo traje. Superiorni prosjaci još uvek ne moraju da menjaju svoju profesiju.

DOKO STOJIČIĆ

5 pesama

NADA

Zaboravili smo gradove, ljude, šume,
Ljubio sma je ko da sam pušten sa robije,
Kao Nada niko ljubiti ne ume,
Niko tako sva vrata srca da objije.

Jesam li te snevo budan, neprobuđen,
Jesam li te ljubio zvezde dok su kiptale u letu,
Jesam li ja more ili otok sav razuđen,
Jesam li te bar video u belome svetu?

NJENIH RUKU PESMA

Kad u nekom gradu ništa ne liči na tebe,
Ja taj grad spalim i niko mi ništa ne sme.
Tvojom rečju, tvojim znakom usne
Pišem i kraj i početak pesme.

Neka se muzika jedva čujna, kao trava nujna
Glasi ove noći o ponoći.
Sunca jednog zraka deli me od mraka.
Gde je ruka što je na odlasku mahala mi dugo
Gde je taj trenutak — neuhvaćen leptir tugo.

MELANHOLIJA

Svirajte mi na žice neke davne
Muziku koju još nisam čuo.
Sa freski, iz pamćenja noći tavne
Strele u gong! Sve je gluvo.

Voleo sam neprekidno, strasno,
Ljubio sam i jutrom i kasno
Ni dve smrti ne mogu mi ništa
Vatra nije jača od ognjišta.

DVA PITANJA

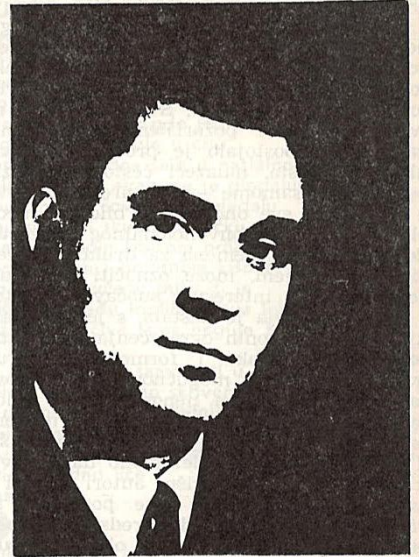
Kad se u me celog faj bol sunovrati
Vreme s rekam ode, hoćeš prepoznati
Miris vetra, trag odlaska nepovratna,
Hoće li ti na dlan pasti suza zlatna.

Da sam bar zrno koralna na Mikenskoj niski
Na grlu Grkinje, na suncu Mediterana,
Kad bismo trenutak ljubavi bili bliski
Makar me ustavila zlog vremena brana.

STIHOVANA PORUKA

Umreću jednom od nekog bola lepog,
Umreću krišom niko neće znati.
Ptico — ti si poruka pesnika splegog,
Odleti do svetla i opet se vrati.

Ljubav je mapa zlatonosnih tokova
Već dugo traje boj između mene i mene.
Ljubavi, iskuj mi nož od teških okova
Sapet sam u njih — a tvoje oči zelene.

TOMISLAV N. CVETKOVIĆ

2 PESME

HODOSNEVANJE

Podimo
noćniku moga dana
Luni na san
Toru na dar
Brazdi na rod

Vodiću te tako
Od praga do verige
Od stožera do vitla
Od brega do poljane
dok najniže drvo
atara mog
ne nadvisimo

U tom zaumnom domu
uhvatiće nas sunce
i pesma će ostati
tu
gde je
Zanočić
ispod našeg sunca
Zadaniće
ispod našeg srca
dohod da zaboravi
odhod da utuvi

SVET OVAJ

Svet ovaj
treba
nadvoje
natroje
ko suvu drenovinu
u kap
uma
u more
blaguna

Odatle do neba
i leta ptičjeg
Do zemlje
i krika čovečjeg

Reči će
zvezdama
uranak resiti
Zvezde će
rečima
uzdanak mesiti
Sunce im
rod rođeni

Biće to
svet
klet
cvet